

ENTOMOLOGISCHE BERICHTEN

UITGEGEVEN DOOR

DE NEDERLANDSCHE ENTOMOLOGISCHE VEREENIGING

No. 291.

Deel XII.

1 Juli 1949.

Adres der Redactie:

B. J. LEMPKE, Oude IJsselstraat 12^{III}, Amsterdam-Zuid 2 — Nederland

INHOUD: D. Mac Gillavry: In memoriam (p. 393). — † L. H. Scholten: Vlindervangst op grassen, die door *Claviceps* zijn aangetast (p. 393). — J. B. Corporaal: Sixth series of Notes on Systematics and Synonymy (p. 398). — D. van Katwijk: Overzicht van de lichtvangst op Lepidoptera in 1948 (p. 400). — H. J. de Fluiter: Een belangrijke publicatie over de Nonvlinder (slot) (p. 401). — D. Mac Gillavry: Boekbespreking (p. 407). — Korte mededelingen (p. 408). — Correctie (p. 408).

In Memoriam

door

D. MAC GILLAVRY.

Op 30 April 1949 ontviel de Nederl. Ent. Ver. onze begunstiger Steven Stemerdink, 82 jaar oud. Ofschoon hij vroeger nooit werk van insecten had gemaakt, had hij zijn gehele leven een algemene belangstelling voor de natuur bezeten. Zo kwam het, dat hij, bijna 80 jaar oud, door gesprekken met mij toch zich tot de insectenwereld aangetrokken voelde en zich als begunstiger aanmeldde. Zelf bezocht hij een paar malen onze vergaderingen en ook bestudeerde hij onze publicaties.

Hij stamde uit het Scholtengeslacht Stemerdink uit de Achterhoek en was geboren in het oude familiehuis. In de jaren van zijn directeurschap van de Herv. Kweekschool voor Onderwijzers te Rotterdam behoorde hij tot de weinige bezoekers, die daar elke ochtend om 6 uur in het Park te vinden waren. Hij kwam daar om van de natuur te genieten, voor hij aan zijn werk ging.

Amerongen, Rusthuis „Charlois”, Mei 1949.

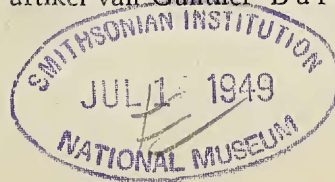
Vlindervangst op grassen, die door *Claviceps* zijn aangetast

door

† L. H. SCHOLTEN.

In mijn „Macrolepidoptera uit de Lijmers” (1938, Tijdschr. voor Ent. 81: 127—229) vermeldde ik bij no. 248 *Leucania impura* Hbn. en bij 301 *Apamea secalis* L.: „Komt ook voor op bloeiend gras”.

Enige jaren geleden vond ik die soorten talrijk op gras, begin Juli, in een vochtige baggerput bij Lobith. Ik meende toen, naar analogie van dergelijke vangsten op andere bloeiende planten, dat deze vlinders door het bloeiende gras zelf werden aangelokt. Later las ik in de Ent. Zeitschrift Frankfurt 43: 224—225 (1929) een artikel van Günther Barth

over hetzelfde thema. Naar aanleiding hiervan betwijfelde ik toen de juistheid van mijn vermelding, maar pas in 1946 had ik gelegenheid meer nauwkeurige waarnemingen te doen.

Het verschijnsel is bij andere lepidopterologen niet geheel onbekend, maar of er de aandacht aan besteed wordt, die het m.i. verdient, betwijfel ik. Behalve G. Barth in boven geciteerd artikel vermeldt ook Urban, dat hij *Hydraecia lucens* Frr. bij honderden aantrof op *Molinia coerulea* Moench (1939, Stett. ent. Z. 100 : 600). In een publicatie van D. Atanosoфф „Ergot of grains and grasses,” U.S. Dept. Agric. 1920, komt een volledige lijst voor van honingdauw zuigende insecten. Deze lijst mocht ik van Dr A. J. P. Oort, van het Instituut voor Phytopathologie te Wageningen, ontvangen. Er komt slechts één vlindersoort op voor, *Pararge aegeria* L., waarvan verondersteld werd, dat het een toevallige gast was. De 43 genoemde insecten werden alle overdag waargenomen. In 1946 kreeg ik toevallig een prachtige kans, het vlinderbezoek bij avond op zogenaamd „bloeiend gras” nader te bestuderen. Op 6 Juli smeerde ik in een plassen gebied dicht bij Lobith. Het resultaat was pover. Op de terugweg merkte ik, dat een bepaalde grassoort nogal bezocht werd door vlinders. De daarop volgende weken schonk ik aan dit verschijnsel meer aandacht en van 8 tot 23 Juli ging ik er bijna elke avond op uit. Het bleek, dat de vlinders in hoofdzaak op rietzwenkgras (*Festuca arundinacea* Schreb.) kwamen, welke fluviatiele grassoort in mijn omgeving niet zeldzaam is. De eerste verrassing was, dat er zoveel dieren op dit gras kwamen en de tweede, dat zo'n groot aantal hiervan behoorde tot *Hydraecia fucosa* Frr., de soort, die ik al een jaar of tien hoopte terug te vinden. Sedert Heydemann en Lempe zich uitvoerig met de *Hydraecia*'s bezig hielden, had deze vlindersoort ook mijn bijzondere interesse, maar juist in die tijd nam ik *Hydraecia fucosa* Frr. maar weinig waar. Daar opeens, op 8 Juli 1946, zag ik aan de forse ijle trossen van *Festuca arundinacea*, in het licht van mijn lantaarn, de glanzende *fucosa*'s hangen en zitten, volstrekt niet zeldzaam, in beide geslachten, meermalen in copula en meest volkomen gaaf. Ik zat opeens midden in het geboorteland van de Lobithse *fucosa*'s. Deze vangmethode was gemakkelijk. Tegen dat het donker begon te worden, ging ik er op uit. Het was slechts 10 minuten lopen en uiterlijk na een paar uur was ik weer terug. Het was een mooie gelegenheid nader met de Lobithse *fucosa*-populatie kennis te maken. Hoe anders is het beeld van *H. fucosa* op deze wijze verkregen, dan dat van enkele, meest nog afgevlogen exx., die op licht of smeer afkomen! Hoewel ik meestal maar één bepaald terreintje bezocht, een met allerlei grassen en planten ruig begroeid fabrieksterrein, bleek me bij enkele uitstapjes buiten dit gebied, dat de soort op hetzelfde gras ook buiten dit terreintje voorkwam. Wat een verrassingen gaf het telkens, als ik thuis kwam en de dieren in het lamplicht kon bekijken. Wat een verscheidenheid van kleuren bij een soort, die me tot nu toe nogal éénkleurig geleken had. Enkele exx. kwamen in diezelfde dagen ook op de lamp, bijna steeds afgevlogen ♂♂. Het weer was van grote invloed op de talrijkheid der dieren. Op kille avonden vloog er veel minder. Het aantal pollen rietzwenkgras op mijn vangterreintje was niet bijzonder groot. Maar elke avond vond ik er een aantal op dezelfde struiken terug. Op andere kwamen ze nooit. Na 20 Juli werd het bezoek snel minder. Het gras werd droger, de honingdauwafscheiding hield blijkbaar op. Daar kwam nog

bij, dat juist in die dagen tegen de avond paarden op het terrein werden gebracht, die spoedig het rietzwenkgras opruimden. In de laatste dagen trof ik ook vlinders op een ander gras aan, waarschijnlijk een *Lolium*-soort. Op 23 Juli noteerde ik: „Slot, gras verdwenen of verdroogd, nog maar weinig exx. gezien.” De hoofdvliegtijd voor *Hydr. fucosa* Frr. in de omgeving van Lobith was in 1946: 8 tot 23 Juli. Hoewel *fucosa* gedurende die tijd vlinder no. 1 was, noteerde ik toch verschillende andere soorten *Macrolepidoptera* op hetzelfde gras, sommige in enkele exx., andere talrijk. Ik laat hier een lijstje volgen, dat misschien niet volledig is, maar toch een overzicht geeft van wat er in die 14 dagen vloog. Er zijn vanzelfsprekend veel soorten bij, die juist in dit biotoop thuis horen.

Agrotis segetum Schiff.
Agrotis exclamationis L.
Ochropleura plecta Hb.
Naenia typica L.
Axylia putris L.
Amathes c. nigrum L.
Leucania pallens L.
Leucania impura Hb.
Leucania lythargyria Esp.
Diataraxia oleracea L.
Lacanobia dissimilis Knoch.
Arenostola phragmitidis Hb.
Charanyca clavipalpis Scop.
Caradrina morpheus Hfn.
Hoplodrina blanda Schiff.
Hoplodrina alsines Brahm
Celaena leucostigma Hb.

Hydraecia fucosa Frr.
Hydraecia micacea Esp.
Miana furuncula Schiff.
Procus latruncula Schiff.
Scoliopteryx libatrix L.
Amphipyra tragopoginis L.
Apamea lithoxylaea Schiff.
Apamea monoglypha Hfn.
Apamea remissa Hb.
Apamea ophiogramma Esp.
Apamea secalis L.
Zanclognatha cribrumalis Hb.
Scopula immutata L.
Sterrhia dimidiata Hfn.
Xanthorhoe ferrugata Cl.
Epirrhoë alternata Müll.
Epione repandaria Hfn.

Lijst van *Macrolepidoptera* van 9—23 Juli 1946 waargenomen op *Festuca arundinacea* Schreb. bij Lobith.

Voor ik iets vertel van een tweede grasvangexpeditie in diezelfde zomer, eerst iets over het karakter van het „bloeiende gras”. Ik heb me met de Plantenziektenkundige Dienst te Wageningen in verbinding gesteld en de heren G. v. Rossem en Dr. A. J. P. Oort verstrekten me bereidwillig enige inlichtingen, alsmede een paar overdrukken, die betrekking hebben op mijn onderwerp, n.l.: „Korte mededelingen over moederkoren (*Claviceps*) op *Glyceria* en een hierop parasiterende *Cordyceps*-soort”, overdruk uit het Tijdschr. voor Plantenziekten, Mei—Juni 1946, door Dr. A. J. P. Oort, alsmede: „Het voorkomen van Moederkoren (*Claviceps*) op granen en grassen en de specialisatie van de moederkorenschimmel”, Mededeling no. 93 van het Instituut voor Phytopathologie, door C. Mastenbroek en Dr. A. J. P. Oort, 1941. In dit laatste artikel wordt uitvoerig de *Claviceps* besproken. Zeer waarschijnlijk, schreef me de Pl. Dienst, was het rietzwenkgras bij Lobith aangetast door een schimmel, *Claviceps purpurea* Tul. De jonge vruchtbeginsels van het gras worden doorwoekerd door het mycelium, dat vervolgens vocht gaat afscheiden, hetwelk honingdauw wordt genoemd. Dit is het honingdauwstadium van de schimmel. Het afgescheiden vocht smaakt zoetachtig en ruikt sterk. Het druppelt soms van het gras af. In dit stadium schijnt het rietzwenkgras omstreeks midden-Juli 1946 te Lobith te hebben verkeerd. De *Claviceps*suiker bleek een voortreffelijk lokmiddel te zijn. De schrijvers verzoeken om meer waarnemingen op dit

gebied, met nauwkeurige opgave van plaatsen en vooral van de soorten gras, waarop honingdauw wordt aangetroffen.

De eerste Augustusdagen van 1946 brachten mij een nieuwe verrassing. Toen pas kon ik een plan tot uitvoering brengen, dat ik reeds in 1939 koesterde: een lepidopterologische excursie naar het Korenburgerveen! Ik had toen nog geregeld contact met vlindervrienden van de overkant. Van hen hoorde ik, welke dingen ze de laatste jaren vingen in sommige venen van het Ruhrgebied. De afstand van daar tot het Korenburgerveen is niet zo groot, het biotoop hetzelfde. Ik was er vast van overtuigd, dat ons natuurmonument ook wel wat goeds herbergde. De Ver. tot Behoud van Natuurmonumenten was me zeer ter wille en zo trok ik 31 Juli 1946 naar het genoemde terrein. Dat ik mijn sterke elektrische lamp niet kon gebruiken, was de eerste tegenvaller. Dat er nagenoeg niets op smeer kwam, de tweede. Maar dit alles werd ruimschoots goed gemaakt door een meevaller. Op mijn smeerplaats groeide tamelijk veel pijpestrootjes, *Molinia coerulea* Moench. Daarop wemelde het van vlinders. Op sommige pollen wel, op andere niet, net als bij Lobith op *Festuca*. Later bleek, dat ook hier een honingdauwverwekker de oorzaak was, en wel *Claviceps microcephala* Tul. Ik ben er zes dagen gebleven. Toen kwam de maan al te hoog en nam 't bezoek sterk af. Een paar dagen was 't weer goed, de overige matig tot slecht, vooral door kille avonden. Ook voor deze vangst zijn warme, zwoele avonden het meest geschikt. Die buntgrasrand van het Korenburger Veen 's avonds van $\pm$ 10—12 uur, wat een prettige herinneringen zijn daaraan voor mij verbonden! Door de rijke hoogveenflora langs weg- en slootkanten vond ik er een geheel andere fauna, dan ik gewoon was. Natuurlijk veel, wat overal voorkomt, maar daarnaast tal van soorten, die elders zeldzaam of niet te vinden zijn. De dieren gedragen zich op gras net als op smeer. Op de beide warme avonden waren ze nogal schuw, vooral de Geometriden. Op de kille avonden was het bezoek wel belangrijk minder, maar waren de dieren veel meer „grasvast”. Ik kwam handen en vangmateriaal (ook al een gevolg van de oorlog) te kort. Veel moest ik laten zitten of vliegen, dat zeker wel de moeite van het meenemen waard was geweest. Onvergetelijk blijft me de herinnering aan één der warme avonden, toen er honderden en honderden dieren zaten en vlogen. Ik richtte mijn lantaarn op een buntgraspol: het leek wel een bouquet in het licht der lamp. Dozijnen vlinders op en tussen de pijpestrootjes en er omheen vliegend: lichte en donkere uilen, grote en kleine, allerlei spanners en kleinvlinders. Iets geheel nieuws voor de opzichter, die me die avond vergezelde, die in zijn ruim 20-jarige praktijk zoiets moois nog niet had meegemaakt. Ook op de rietpluimen kwamen ze, maar ook al, omdat het riet verder van mijn tijdelijk verblijf groeide en de dieren er moeilijk op te zien waren, heb ik daaraan weinig aandacht besteed. Tussen de ijle pluimen van het buntgras waren de vlinders gemakkelijk te zien en licht te herkennen. Met behulp van wat ik meenam en van wat ik noteerde na thuiskomst heb ik een lijstje gemaakt van de soorten, die ik gedurende de avonden van 31 Juli—5 Augustus op *Molinia* waarnam. De lijst is zeker niet volledig, want vooral op de drukke avonden was er geen oog op te houden. Het bewijst in elk geval, hoe talrijk en gevarieerd het vlinderbezoek op die avonden was. Waarbij men dan ook nog dient te weten, dat sommige soorten er bij honderden aanwezig waren.

Celaena leucostigma Hb.
Celaena haworthii Curt.
Hydraecia fucosa Frr.
Hydraecia lucens Frr.
Hydraecia micacea Esp.
Trigonophora meticulousa L.
Miana furuncula Schiff.
Apamea monoglypha Hfn.
Apamea secalis L.
Amphipyra tragopoginis L.
Earias clorana L.
Rivula sericealis Scop.
Hypena proboscidalis L.
Scopula immutata L.
Sterrrha dimidiata Hfn.
Sterrrha biselata Hfn.
Sterrrha aversata L.
Sterrrha emarginata L.
Cosymbia albipunctata Hfn.
Cosymbia porata L.
Cosymbia punctaria L.
Cosymbia pendularia Cl.
(orbicularia Hb.)
Calothysanis amataria L.
Anaitis efformata Gn.
Lygris testata L.
Xanthorhoë ferrugata Cl.
Xanthorhoë designata Hfn.
Epirrhoë alternata Müll.
(sociata Bkh.)
Euphyia bilineata L.
Eupithecia centaureata Schiff.
(oblongata Thnbg.)
Eupithecia assimilata Dbld.
Eupithecia succenturiata L.
Cabera pusaria L.
Cabera exanthemata Scop.
ia Hfn.

Het gaat met vangen op honingdauwzwetende planten al net als met het vangen op licht en smeer. De ene keer heeft men geluk, de andere niet. Het ene jaar is goed, het andere slecht. Dit bleek me in de zomer van 1948. Het *fucosa*-terreintje was practisch verdwenen, d.w.z. er was geen *Festuca* meer te bekennen. Verdroogd en afgevreten. In de omgeving slechts enkele exx. Was de *Claviceps* niet tot ontwikkeling gekomen? Heeft de geweldig droge zomer daarop invloed gehad? 't Korenburgerveen leverde ± 10 Augustus ook niets op. In elk geval waren de avonden toen kil. Ik vermoed, dat er ook weinig of geen honingdauwontwikkeling had plaats gehad.

He gives two lists of Macrolepidoptera observed on *Festuca arundinacea* Schreb. and *Molinia coerulea* Mönch in two different localities in the province of Guelderland.

Lobith, 5 Maart 1948.